

WPROWADZENIE

Historia XX stulecia budzi ogromne zainteresowanie nie tylko wśród zawodowych historyków. Od początku wojny w Ukrainie to zainteresowanie jeszcze wzrosło. Drugą połowę XX wieku w historiozofii zdominowało pytanie: jak to było możliwe, że żyjąc w zaawansowanej cywilizacji, doprowadzono w Europie do największych zbrodni ludzkości? Dziś pytamy: jak to możliwe, że okrutne rozdziały historii się powtarzają?

Mam wrażenie, że konfrontując wiedzę o historii XX wieku z obserwacją współczesnego świata, już nie tylko historycy przyznają, że historia jest nauką o teraźniejszości i przyszłości.

W pierwszym tekście niniejszego tomu Jacek Gołębiowski i Piotr Rachwał w elaboracie „Polonia brazylijska – przegląd badań oraz informacje o wybranych zespołach archiwalnych” przeanalizowali skalę osadnictwa polskiego w Brazylii, obserwowanego od połowy XIX wieku. Ujawnili stan badań nad brazylijską Polonią, wskazując na tematy, które nadal czekają na rzetelne opracowanie, oraz na konieczność inwentaryzacji, digitalizacji i udostępnienia nieeksplorowanych dotąd materiałów źródłowych, które mogą stać się asumptem do dalszych badań.

Z kolei w artykule „Ogłoszenia matrymonialne i towarzyskie w *Ilustrowanym Kurierze Codziennym* z lat I wojny światowej (1914-1918)” Renata Gałaj-Dempniak i Michał Głuski przygotowali analizę rzeczonych źródeł, pozwalających dostrzec wpływ I wojny światowej zarówno na osoby cywilne, jak i żołnierzy.

Przemysław Sołga natomiast, w pracy zatytułowanej „Prześladowania religijne w Związku Sowieckim lat trzydziestych w świetle periodyku katolickiego *Dzwon Niedzielny*”, zaprezentował i przeanalizował informacje publicystów, częstokroć oparte na relacjach naocznych świadków życia społeczno-politycznego w Związku Sowieckim. Autor ujął zagadnienie jako jedną z egzemplifikacji wieloaspektowej krytyki sowietyzmu, wyrażanej w Kościele i środowiskach katolickich Drugiej Rzeczypospolitej.

Dalej w tekście zatytułowanym „W potrzasku strachu i propagandy. Polskie teatry we Lwowie 1939-1941” Piotr Horbatowski ukazał proces sowieckiej dyskredytacji polskiej kultury narodowej i próbę budowy nowej kultury radzieckiej we Lwowie. Autor zaprezentował różnorodne postawy ludzi teatru: od skrajnie oportunistycznych, poprzez bierne uczestnictwo w działaniach propagandowych, po heroiczne próby przeciwstawienia się okupantowi.

Urszula Świdarska-Włodarczyk swój tekst badawczy „Wzorzec osobowy oficera Polski Ludowej versus wzorzec osobowy oficera II Rzeczypospolitej. Studium porównawcze” przygotowała na podstawie autorskiego modelu wzorców osobowych, złożonego z czterech komponentów: uwarunkowań genealogicznych, osobowościowych, profesjonalnych i społecznych. Na bazie tych komponentów Autorka przedstawiła dwa przeciwstawne portrety idealnego oficera, przedwojenny i powojenny. W opinii Urszuli Świdarskiej-Włodarczyk, mimo kolejnych zmian ustrojowych, każdy z nich pozostaje w jakimś stopniu obecny we współczesnej rzeczywistości.

W artykule „Ku «polityce dwutorowości». Władze II RP na uchodźstwie a antykomunistyczne podziemie w «Kraju»” Rafał Wnuk i Sławomir Poleszak postawili pytanie o stosunek polskich władz na uchodźstwie do podziemia działającego w Kraju. Doszli przy tym do oryginalnych, można rzec: awangardowych, wniosków.

Przemysław Brzuszcak zaś w studium „Zaangażowanie środowiska teatralnego w sprawy publiczne w okresie od czerwca 1989 roku do grudnia 1990 roku. Rekonesans” przedstawił problematykę zaangażowania środowiska teatralnego w sprawy publiczne w okresie od wyborów czerwcowych do upadku rządu Tadeusza Mazowieckiego. Autor ukazał polskie środowisko teatralne, które nie odnalazło się w warunkach rodzącej się demokracji.

Z kolei w artykule „Ewolucja nowożytnych standardów wolności akademickich w Polsce (The Evolution of Modern Standards of Academic Freedoms in Poland)” Paweł Smoleń i Marzena Świstak przeanalizowali i ocenili polskie regulacje kształtujące sferę wolności akademickich. Artykuł obejmuje czas od okresu dwudziestolecia międzywojennego aż do tzw. ustawy 2.0.

W pracy „Granice stanu szlacheckiego w świetle *Liber chororum* Waleriana Nekandy Trepki” Wojciech Aleksander Siwek skupił się na opisie postrzegania granic stanowych i możliwości awansu do stanu szlacheckiego w Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII wieku. Ustalił przy tym, z jakich grup społecznych i zawodowych mogły wywodzić się osoby starające się o nielegalne uzyskanie szlachectwa. Dzięki temu zrekonstruował drogi awansu społecznego i stanowego.

W wieńczącej tom rozprawie „Zaangażowanie bazylianów prowincji litewskiej w rozwój edukacji nauk ścisłych i przyrodniczych na ziemiach państwa polsko-litewskiego w latach 1773-1839” Dorota Wereda i Ina Każuro skupiły się na ukazaniu działań edukacyjnych zgromadzenia bazylianów prowincji litewskiej w warunkach, jakie nastały po kasacji zakonu jezuitów. Bazylianie przyjęli ofertę współpracy z Komisją Edukacji Narodowej, angażując się w działania edukacyjne. Celem artykułu jest ocena ich skali i znaczenia.

Zamieszczone w tomie rozprawy uzupełniają artykuły recenzyjne: Leszka Wojciechowskiego, Andrzeja Kwaśniewskiego i Jarosława Rabińskiego oraz edycja materiałów źródłowych przygotowana przez Eugeniusza Niebelskiego.

Bardzo dziękuję Autorom zeszytu 2 tomu LXXII *Roczników Humanistycznych* za przygotowanie tekstów na zaproponowany przez redakcję temat. Dziękuję również Recenzentom za ich wkład w udoskonalenie przedstawionych materiałów.

Arkadiusz M. Stasiak